

Kitap İncelemesi / Book Review

Yayın Geliş Tarihi / Received: 18.11.2019

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 03.12.2019

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 20, Yıl: 2019, Sayfa: 189-194

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Ketkanlı, Muhammed Nurullah. "Geçmişle Cesur Bir Yüzleşme." *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes* 20, (2019): 189-194.

Muhammed Nurullah KETKANLI

Yüksek Lisans Öğrencisi

Bölge Çalışmaları

Karabük Üniversitesi

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6728-8470>

GEÇMİŞLE CESUR BİR YÜZLEŞME

(A BRAVE ENCOUNTER WITH THE PAST)

189

Yazar: Svetlana Aleksiyeviç

Kitap Adı: İkinci El Zaman-Kızıl İnsanın Sonu

Yayınevi: Kafka

Yayın yılı: 2018

Yayın yeri: İstanbul

Dili: Türkçe (Ruşçadan Çeviren: Sabri Gürses)

Sayfa Sayısı: 524

ISBN: 9786054820382

“İkinci El Zaman-Kızıl İnsanın Sonu” başlıklı eserin yazarı Svetlana Aleksiyeviç, 31 Mayıs 1948 tarihinde o dönem Sovyetler Birliği’ne içinde yer alan Ukrayna’da, İvano-Frankivsk’te doğmuş bir Belarus’tur. Üniversite eğitimini Belarus Devlet Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Yazar eserlerinde, Sovyet

Dönemi önemli olayları ve toplumu incelemiş, bu kapsamda eserlerinde bir nevi geçmişle hesaplaşma içine girmiştir. Yazarın önemli eserleri “Çinko Çocuklar,” “Çernobil’den Sesler,” “Savaşın Kadını Olmayan Yüzü,” “Son Tanıklar: Çocuksu Olmayan Öyküler ve Ölümle Efsunlananlar,” İkinci Dünya Savaşı, Sovyet-Afgan Savaşı, Çernobil kazası gibi önemli olayları toplumun gözünden anlatmıştır. “İkinci El Zaman – Kızıl İnsanın Sonu” adlı çalışmasında ise yazar, Sovyet dönemini daha genel bir çerçevede ve bireysel hikayeler yoluyla irdelemiştir. Bu bakımdan “İkinci El Zaman – Kızıl İnsanın Sonu” adlı eser adeta yazarın diğer tüm eserleri için yazılmış bir sonuç kısmı niteliğindedir. Bunun dışında yazarın tiyatro eserleri ve hazırladığı belgesel metinleri de vardır. 2015’de Nobel Edebiyat Ödülü’ne hak kazanan Svetlana Aleksiyeviç, birçok uluslararası ödülün sahibidir.

İlk kez 2013 yılında yayımlanan eser, Sovyetler Birliği’nde yaşayan insanların, resmi tarih yazımından yer almayan, yaşadıkları farklı toplumsal sorunları, yaşamlarını nasıl şekillendirdikleri, zihinsel yapılarını, devlete ve dünyaya bakış açılarını içten bir perspektif ile ortaya koymaktadır. Bu bakımdan kendisi de bir zamanlar “homo sovieticus” olan yazar, deneme ve söyleşi tarzında kaleme aldığı eserinde kendi görüşlerini de ortaya koyarak Sovyetler Birliği dönemi ve sonrasında yaşananları kendi gözünden okuyucuya aktarmaktadır. Yazarın, eserin ilk bölümünde yer alan “Ben zaten dünyaya insancıl bakıyorum, tarihçi olarak değil. İnsan şaşırtıyor beni...”¹ sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yazar, Aleksandr Grin’in “Gelecek nedense kendi yerinde durmuyor”² sözüne atıfla kitabına “İkinci El Zaman” başlığını vermiştir. Yazar kitabına bu başlığı verirken Sovyetler Birliği’nde yer alan parti sistemine benzer bir sistemin ve o dönemin parti genel sekreterine benzer bir şekilde başkanın olması, ayrıca insanlarda eski imparatorluğa özlem fikirlerinin yayılmasına ve bu ölçüde eski ideolojiye de dönme eğilimlerinden ortaya çıkarak geleceğin geçmişe benzemesine atıfla bu başlık üzerinde karar vermiştir. Kitabın başlığı ve anlatmaya çalıştıkları bakımından yazarın amacına ulaştığı söylenebilir.

Kitap yazarın önsözü niteliğinde bir bölüm ile iki ana bölümden oluşmaktadır. Önsözde yazar, döneme ve sonrasına dair kendi duygu ve düşüncelerini, kitapta değindiği insanların sözleriyle de destekleyerek, anlatmıştır. Birinci kısım ise Sovyet insanının

1 Svetlana Aleksiyeviç, *İkinci El Zaman: Kızıl İnsanın Sonu*, (İstanbul: Kafka, 2018), 13.

2 A.g.e., 18.

tecrübelerine ve sonrasına odaklanarak onların yaşamlarını ve pişmanlıklarını, kendi kendileri ve çevreleri ile hesaplaşmalarını anlatmıştır. İkinci kısımda Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve sonrasında genelde farklı etnik kimliklere sahip insanların birbirlerine bakışları ve yaşadıkları olaylar üzerinedir.

Eserin en güçlü yönü, Sovyetler Birliği dönemi ve sonrası olayları okuyucuya aktarırken bunu temel tarihsel olgularla değil, sıradan insanın yaşantısı ve düşünceleri, onların duyguları üzerinden aktarmasıdır. Yazarın bunda başarılı olmasının nedeni, söyleşi yaptığı insanlara yaklaşırken onlara temelde Soğuk Savaş döneminin ideolojik ve askeri mücadelesinden ya da iç politikadan ziyade yaşamın içinden sorular sormasıdır. Yazar bunu, “tanıdık yüzler. Sosyalizm hakkında soru sormuyorum; aşk, kıskançlık, çocukluk, yaşlılık hakkında soruyorum”³ şeklinde ifade etmektedir. Okuyucuyu esere bağlayan bir başka nokta ise resmi tarihte yer almayan bilgilerin uyandırdığı meraktır. Örnek vermek gerekirse “Ama insan... normal insan tarihte yaşamıyor, daha sade yaşıyor: Seviyor, evleniyor, çocuk yapıyor. Ev inşa ediyor. Ülke kadın çizmesi ve tuvalet kâğıdı olmadığı için, portakal olmadığı için yıkıldı”⁴ sözü olayları sıradan halkın gözünden etkileyici bir şekilde aktarması bakımından ilgi çekicidir.

Bir diğer önemli nokta eserin genel çerçevesi içindeki özgürlük tartışmasıdır. Eserin en etkileyici yönlerinden biri budur. Sovyetler Birliği'ne veya başka bir totaliter yönetime dışarıdan bakan insanların ve onu yaşayanların bakış açılarındaki farklar çok ilginçtir. Burada, insandan insana ve zamandan zamana değişen özgürlük anlayışı eserde çok çarpıcı bir şekilde yansıtılmıştır. Büyük fedakârlıklar yapılarak sahip olunan bir özgürlük mü? Yoksa özgürlükten ziyade, istikrarlı ve düzenli bir hayat sürmek mi? Ya da daha temel bir soru sormak gerekirse; özgürlük nedir? 1991 yılında, Mihail Gorbacov'u görevden almak amacıyla yapılan darbe girişiminde, toplumun 1985'den itibaren elde ettiği demokratik hakları savunmak ve darbeyi engellemek adına sokaklara çıkması ve bu uğurda “özgürlük” adına yaptıkları fedakârlıkların ardından ülkenin içine düştüğü büyük ekonomik krizler ve yeni bir elit grubun iktidara gelmesi, toplumun birçok kesiminde pişmanlıklara ve eski yönetime yeniden özlem duyulmasına sebep olmuştur. Bu durum eserde etkileyici bir şekilde şu söz ile somutlaştırılmaktadır: “Bize kimse özgürlüğü öğretmemişti. Sadece

3 A.g.e., 13.

4 A.g.e., 59.

özgürlük adına ölmeyi öğretmişlerdi.”⁵ Kitabın ilk bölümünde özgürlüğün ne olduğu ile ilgili olan sorgulamada, Dostoyevski'nin “Büyük Engizisyoncu” adlı eserine yapılan atıf, üzerinde durulan bu tartışmanın etkileyciliğini arttırmıştır.

Kitabın oldukça iyi bir şekilde yansıttığı bir diğer konu, halkın gözünde bir dönem adeta bir kahraman olan kişilerin başka bir zamanda bir suçlu ve haine dönüşebilmesidir. Glasnost ve Perestroyka gibi iki önemli proje ile iktidara gelen Mihail Gorbaçov, ilk başta Sovyetler Birliği'ni ileri taşıyabilecek, halkın sorunlarını çözecek bir figür, bir kahraman olarak ortaya çıkmışken, sonradan insanların gözünde bir haine, günah keçisine dönüşmüştür. Hemen ardından gelen Boris Yeltsin'in de kahraman olarak ortaya çıkması ve sonrasında ülkeyi kapitalistlere ve oligarklara teslim eden bir haine dönüşmesi halkın gözünden etkileyici bir şekilde yazılmıştır.

Sovyetler Birliği dönemi sosyal politikaları ve yönetimin bu konuda aldığı kararlar ve tasarladığı projeler de kitapta başarılı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Özellikle, kitabın temelinde yer alan Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci ve Boris Yeltsin'in iktidarda olduğu dönemin haricinde, Stalin ve Kruşçev döneminde yapılan toplum mühendisliği, o dönemin insanların gözünden yansıtılmıştır.

Dönemi yaşamamış, o mekâna ve zamana dışarıdan bakan okuyucu açısından kitapta “Kızıl İç Kısımda On Hikaye” bölümünün ilk iki başlığı “Diktatörün Güzelliği ve Betondaki Kelebeğin Sırrına Dair” ve “Erkek ve Kız Kardeşlere, Cellatlar ve Kurbanlara...ve Seçmenlere Dair” adlı hikayeler dönemi farklı bakış açılarıyla görmek ve bazı mevcut sorunları günümüze uyarlamak ve değerlendirmek açısından değerlidir. “Diktatörün Güzelliği ve Betondaki Kelebeğin Sırrına Dair” adlı hikâyenin kahramanlarından Elena Yuryevna, Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyesi, komünist rejime sadık eski bir parti bürokratıdır. Hikâyenin diğer kahramanı Anna İliniçna ise eski komünist rejime muhalif ve daha liberal bir karakterdir. Elena Yuryevna'nın, eski Sovyet yönetiminin geçmişte uyguladığı bazı yanlış politikaları ve aldıkları yanlış kararları inkâr etmemekle birlikte dile getirdiği “Sosyalizm sadece toplama kampı, muhbirlik ve demir perde değil, adil, parlak bir dünya: herkesle paylaşmak, güçsüzlere vermek, merhamet etmek, altında kalanları ezmek”⁶ ve “Tanrım! SSCB

5 A.g.e., 14.

6 A.g.e., 58.

liderleri orta sınıf biznesmen [iş insanı] düzeyinde yaşıyordu, oligarkların yanına bile yaklaşamazlardı. Tanrı'ya şükür!"⁷ sözleri, komünist ideolojiye olan inancının ve Sovyet sonrası dönemde yaşananlardan dolayı yaşadığı pişmanlığı çarpıcı bir şekilde yansıtması açısından önemlidir. Arkadaşı Anna İliniçna'nın ise Sovyet Dönemi yönetiminin baskısından dolayı ağır biçimde kısıtlanan düşünce özgürlüğü ve refah düzeyinin düşüklüğü üzerinden yaptığı eleştiriler ise iki arkadaşın düşüncesi karşılaştırıldığında, devlet yönetiminin nasıl olması ve nerelerde durması gerektiği açısından dikkat çekici bir kıyaslama şansı sunmaktadır. Diğer başlığın kahramanı Marina Tihonovna İsayçik ise geleneklerine bağlı muhafazakâr bir dindardır. Onun anlattığı hikayede İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan Alman işgali ve kendi ülkelerinin işgal altında kalanlara savaş sonrası yaklaşımı dramatik bir şekilde yansıtılmıştır. Ayrıca SSCB'nin rakibi Batı ile mücadele edebilmek için insanları yoğun bir propaganda ile sisteme inandırması ve bu sayede insanını kontrol altında tutabilmesine dair yöntem ve uygulamaları bu bölümde farklı bir açıdan görülmektedir. Sadık bir eski parti bürokrati, özgürlük yanlısı bir muhalif ve muhafazakâr bir insanın hayatından kesitler sunan bu iki hikâyenin bu başlıklarda arka arkaya gelmiş olması okuyucu açısından dönemin somutlaştırılması açısından iyi bir örnek oluşturmuştur. Ayrıca yazarın Elena Yuryevna ve Anna İliniçna'ya hikâyenin sonunda nasıl arkadaş kalabildiklerine dair soru ve alınan "Bir anlaşmamız var; bu konulara girmiyoruz. Birbirimizi üzmüyoruz. Tartıştığımız zaman ilişkimiz yara alıyor. Yıllarca konuşmadık birbirimizle. Ama bu geçti"⁸ cevabı günümüz toplumunun durumu açısından da önemlidir.

Eserin eleştirilebilecek bir tarafı, yazarın önsöz niteliğinde olan bölümün başlığını "Bir Suç Ortağının Notları" olarak seçmiş olmasıdır. Açıkçası yazarın kitabın giriş bölümünde böyle bir başlık kullanması tüm Sovyet toplumunu suçlu gibi göstermektedir. Halbuki toplumdaki birçok insan suç ortağından ziyade en hafif tabir ile ancak kurban olarak nitelenebilir. Eserde yer alan bölümlerde de görülebileceği gibi birçok insan saf düşünceler ve ideallerle hareket etmiş, bunun yanı sıra manipüle edilmiştir.

Genel itibarıyla, Svetlana Aleksiyeviç'in bu eseri, Sovyet dönemi toplumunu farklı yönleriyle ele alması ve bu işi farklı bir tarzda

7 A.g.e., 58.

8 A.g.e., 86.

yapması bakımından emsalsiz bir kitaptır. Dönemi ve sonrasını anlatan eserlerin birçoğu akademik çalışmalardır. Bunlar dışındaki eserler ise bu ölçüde etkileyici olmayı başaramamıştır. Sonuç olarak, Svetlana Alexsiyeviç'in "İkinci El Zaman: Kızıl İnsanın Sonu" başlıklı eseri Sovyetler Birliği'ne ilgi duyan okuyucuların gözden kaçırmamaları gereken bir eserdir.